

Anna Bisaga

Uniwersytet Opolski

ZAKORZENIENIE GOSPODARSTW ROLNYCH W LOKALNYCH (REGIONALNYCH) SYSTEMACH BIOBIZNESU – UWARUNKOWANIA INSTYTUCJONALNE W WOJEWÓDZTWIE OPOLSKIM

*EMBEDDING OF AGRICULTURAL HOLDINGS IN LOCAL (REGIONAL)
SYSTEMS OF BIO-BUSINESS – THE INSTITUTIONAL CONDITIONS IN OPOLE
PROVINCE*

Słowa kluczowe: biogospodarka, zrównoważony rozwój, inteligentna specjalizacja regionu, sieciowe struktury regulacyjne, gospodarstwo rolne

Key words: bio-economy, sustainable development, intelligent specialization of regions, network-based regulatory structures, agricultural farm

JEL codes: O13, Q01, R11

Abstrakt. Celem opracowania jest wskazanie na rolę instytucji w kreowaniu lokalnych (regionalnych) biobiznesów. Lokalne biobiznesy opierają się na unikatowym wykorzystaniu zarówno standardowych, jak i specyficznych zasobów terytoriów, w których są zakładane. Analizę przeprowadzono z wykorzystaniem trzech wymiarów transformacji europejskiego modelu rolnictwa: regulacji środowiskowych, dyfuzji wiedzy i informacji oraz powiązań międzyorganizacyjnych i społecznych. Na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych zidentyfikowano stopień zakorzenienia instytucji zarządzających powstaniem biogospodarki w sieciach społecznych użytkowników towarowych gospodarstw rolnych w województwie opolskim. Praca ma charakter poznawczy i częściowo diagnostyczny.

Wstęp

Powszechnie przyjętym rozróżnieniem systemów produkcji rolnej jest podział na rolnictwo konwencjonalne i zrównoważone, natomiast nowe systemy produkcji rolnej są wyodrębniane według kryterium surowości przestrzegania zasad trwałości kapitału naturalnego. Zgodnie z tymi zasadami wyodrębnia się systemy produkcji: zrównoważonej, integrowanej, ekologicznej i organicznej [Krasowicz 2009, Zegar 2012]. Ukrytym problemem tych podziałów jest stopień zakorzenienia klasyfikowanych w ten sposób gospodarstw rolnych w terytorium rozumianym nie jako lokalizacja, lecz jako sieć społeczna. We wszystkich badaniach skupień różnych typów gospodarstw pytanie o przyczyny ich powstania jest stawiane bardzo rzadko i najczęściej na potrzeby ekspertyz strategicznych zleczanych przez samorządy terytorialne. Jest ono jednak kluczowe dla aktywizacji lokalnych potencjałów rozwojowych w rolnictwie w celu tworzenia rynków zakorzenionych, różnego rodzaju klastrów żywnościowych oraz innych biobiznesów.

Logika wdrażania w rolnictwie drabiny zrównoważonego rozwoju [Bisaga 2015] stanowi główny wymiar ponownego zakorzenienia gospodarstw rolnych w terytorium, w którym prowadzą one działalność produkcyjną. Funkcje ochronne rolnictwa związane z utrzymaniem bioróżnorodności i specyficznych usług ekosystemów są zadaniem, ale też wyzwaniem społecznym stojącym przed rolnikami wobec przyszłych pokoleń, również tych, które będą zamieszkiwać obszar posadowienia ich gospodarstw. Rolnictwo zakorzenione terytorialnie musi „myśleć globalnie” i uwzględniać inne wyzwania stojące przed rolnictwem światowym, tj.:

- potrzebę wzrostu produktywności ziemi z uwagi na konieczność zapewnienia żywności rosnącej liczbie ludności,
- zapewnienie standardów bezpieczeństwa zdrowotnego żywności,

- przeciwdziałanie zmianom klimatycznym,
- przywracanie roli rolnictwa w kreowaniu wzrostu gospodarczego i w wielofunkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich.

W odpowiedzi na te wyzwania w literaturze proponuje się wiele strategii transformacji rolnictwa i jego nowych modeli [Kulawik 2015]:

- zamykanie luki produktywności ziemi,
- bezpieczna przestrzeń operacyjna,
- rolnictwo inteligentne klimatycznie,
- zrównoważona intensyfikacja rolnictwa,
- rolnictwo ochronne.

Każdy z tych modeli, w szczególności dwa ostatnie, zakładają adaptację rolnictwa do gospodarki opartej na wiedzy. Główna trudność związana z ich wdrażaniem wiąże się z koniecznością wybierania przez rolników między kombinacjami różnych praktyk i z twórczym dostosowaniem ich do lokalnych warunków. Następnym zatem wyzwaniem zakorzenienia rolnictwa w terytorium są instytucjonalne uwarunkowania dyfuzji wiedzy, dobrych praktyk i innowacji w przestrzeni europejskiej.

Procesy prostego uprzemysłowienia (industrializacji) w gospodarce wytworzyły specyficzny typ powiązań i dynamiki współpracy w różnych jej sektorach. Ten typ zależności w gospodarce żywnościowej określa się mianem agrobiznesu [Urban 2014]. Struktury regulacyjne agrobiznesu doprowadziły do wykorzenienia rolnictwa z terytorium i jego malejącego udziału w całym systemie. Na obszarach wiejskich powstał typ gospodarki zależnej, kumulujący ponadto wiele negatywnych efektów zewnętrznych zarówno środowiskowych, jak i społecznych.

Koncepcja inteligentnych specjalizacji w rolnictwie i innych sektorach gospodarki jest odpowiedzią na nowy etap globalizacji, w którym uniwersalizacja instytucji globalnego partnerstwa ma służyć odkrywaniu inteligencji innych kultur, otwierając drogę do szerszego wykorzystania lokalnych potencjałów rozwojowych (glokalizacja). Proces ten, aby był możliwy musi wykorzystywać mechanizmy gospodarki sieciowej, które przyspieszają powstawanie nowych sieciowych łańcuchów wartości w oparciu o unikatowe wartości intelektualne zakorzenione w różnych segmentach przestrzeni. W ten sposób na obszarach wiejskich możliwe jest powstanie typów gospodarki przedsiębiorczej i nastawionej na nowe renty. W ich wykreowaniu ma pomóc, zgodnie z projektami strategicznymi Unii Europejskiej (UE), koncept biogospodarki [Adamowicz 2016, Gołębiowski 2015, Serafin 2014], który opiera się na strukturach regulacyjnych gospodarki sieciowej. Rozwiązania instytucjonalne ułatwiające adaptację gospodarstw rolnych do nowych struktur regulacyjnych to najtrudniejszy wymiar adaptacji rolnictwa do gospodarki opartej na wiedzy [Wiatrak 2016].

W UE wszystkie procesy zmian w poszczególnych wymiarach zakorzeniania rolnictwa w terytorium i tworzenia nowych biobiznesów nie są możliwe bez zapewnienia trwałości rodzinnych gospodarstw rolnych i doskonalenia ram instytucjonalnych ich rozwoju. Bez spełnienia tych warunków utracona zostanie specyfika europejskiego modelu rolnictwa i jego unikatowe potencjały rozwojowe.

Materiał i metodyka badań

Celem opracowania jest wskazanie na rolę instytucji w kreowaniu lokalnych (regionalnych) biobiznesów. Zgodnie z rozróżnieniami przyjętymi w Nowej Ekonomii Instytucjonalnej na strukturę instytucji składają się normy (formalne i nieformalne), organizacje ustanowione do ich wdrażania oraz strategie i maksymy opisujące skuteczność ich działania. Analizę przeprowadzono w oparciu o trzy wiązki instytucji odpowiedzialnych za transformację europejskiego modelu rolnictwa: regulacje środowiskowe, instytucje dyfuzji wiedzy i informacji oraz powiązania międzyorganizacyjne i społeczne. Na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych zidentyfikowano stopień zakorzenienia instytucji zarządzających powstaniem biogospodarki w sieciach społecznych użytkowników towarowych gospodarstw rolnych w województwie opolskim. Praca ma charakter poznawczy i częściowo diagnostyczny.

Materiał empiryczny pochodzi z badań przeprowadzonych w 2014 roku metodą wywiadu kwestionariuszowego w celowo dobranych towarowych gospodarstwach rolnych o powierzchni powyżej 10 ha UR, o różnych kierunkach produkcji rolniczej, zlokalizowanych w subregionach reprezentatywnych dla rolnictwa województwa opolskiego tj. gminach: Głogówek, Kietrz, Lubrza, Biała, Skarbimierz i Olszanka. Próba badawcza liczyła 100 gospodarstw rolnych.

Wyniki badań i dyskusja

Procesy kreowania lokalnych (regionalnych) biobiznesów we wszystkich wymienionych wymiarach, a stanowiących podstawę powstania biogospodarki, nie mogą być rozpatrywane bez uwzględnienia zmian w rozumieniu rozwoju regionalnego i spójności społecznej w UE i przestrzeni globalnej. W ramach zintegrowanego zarządzania rozwojem regionalnym istnieją możliwości wsparcia tworzenia inteligentnych specjalizacji na obszarach wiejskich i lokalnych systemów biobiznesu. Wszystkie fundusze zintegrowane w ramach EFSI (Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne) mają ułatwić i zapewnić finansowanie, według tych samych kryteriów dla takich instrumentów, jak: partnerstwo miasto-wieś, partnerstwo prywatno-publiczne, zintegrowane inwestycje terytorialne czy rozwój lokalny kierowany przez społeczność.

Wdrażanie tego podejścia do rozwoju regionalnego w Polsce pokazuje, że największym problemem w projektowaniu zmian jest określenie właściwego mechanizmu zmiany instytucjonalnej – powstające instytucje muszą uwzględniać grę interesów wynikającą z siły przetargowej jej uczestników, nie tylko w wymiarze rynków gospodarczych, ale również politycznych. Równolegle potrzebna jest perspektywa rozwojowa rekonfigurująca pozycje aktorów tej gry i zapewniająca wzrost gospodarczy. Dodatkowe trudności we wdrażaniu nowej strategii rozwoju regionalnego w UE wynikają z woli Parlamentu Europejskiego i Rady, zgodnie z którą środki finansowe na nowe instrumenty rozwoju obszarów wiejskich, ale także środki związane z tworzeniem instytucji dla nowej organizacji rynków rolnych oraz grup operacyjnych EPI-AGRI (Europejskie Partnerstwo Innowacyjne na rzecz Wydajnego i Zrównoważonego Rolnictwa), znalazły się w dyspozycji Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Oznacza to, że muszą być one finansowane głównie w ramach krajowych programów rozwoju obszarów wiejskich (PROW). Choć alokacja środków w ramach tego funduszu odbywa się zgodnie z określonym algorytmem, jednak pozwala on na duże dowolności w wyborze instrumentów i wielkości ich finansowania. Na podstawie analizy PROW 2014–2020 można postawić tezę, że na nowe instrumenty rozwoju obszarów wiejskich w ramach zintegrowanego zarządzania rozwojem terytorialnym przeznaczono minimalne kwoty. Skutkiem tego jest pomijanie w strategiach rozwoju regionalnego i kontraktach terytorialnych województw nowych instrumentów wspierających endogenizację rozwoju (tak jest np. w strategii rozwoju województwa opolskiego).

Zmiana instytucjonalna jest nadal postrzegana w perspektywie krótkookresowej, co stanowi istotne ograniczenie w kształtowaniu racjonalności zachowań produkcyjnych rolników i ich kompetencji zarządczych. Instytucjami zapewniającymi bezpieczeństwo gospodarstw rolnych są instytucje związane z redystrybucją rent ekonomicznych, w mniejszym zakresie są to organizacje, które służą poprawie efektywności produkcji i adaptacji rolnictwa do nowych warunków gospodarowania (tab. 1).

Ocena kategorii wskazujących na większe poczucie bezpieczeństwa w prowadzeniu gospodarstwa rolnego jest też oceną bodźców instytucjonalnych stymulujących ich rozwój. Zmiany instytucjonalne służące adaptacji rolnictwa do sieciowych warunków gospodarowania wskazują na ambiwalencję tego procesu. Asymetria informacyjna występująca na rynkach rolnych zmusza rolników do poszukiwania rent politycznych [Czyżewski 2015]. Zgodnie z danymi w tabeli 1 aż 91% badanych uznaje ceny gwarantowane za warunek bezpieczeństwa w prowadzeniu gospodarstwa rolnego, 40% respondentów za taki czynnik uważa system kontraktacyjny. W mniejszym stopniu ujawniają się postawy przedsiębiorcze – na potrzebę specjalizacji wskazuje 21% rolników, udział w grupie producenckiej – też 21%.

Tabela 1. Czynniki wpływające na większe poczucie bezpieczeństwa w prowadzeniu gospodarstwa rolnego
Table 1. Factors influencing a greater sense of safety in running an agricultural farm

Czynnik/Factor	Wskazania/Indications [%]
Ceny gwarantowane/Guaranteed prices	91
System kontraktacyjny/Contractive system	40
Ubezpieczenie upraw i zwierząt/Insurance of the crops and animals	34
Tańsze kredyty/Cheaper loans	25
Specjalizacja/Specialization	21
Udział w grupie producentów/Share in a group of agricultural producers	21

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań zrealizowanych w 2014 roku

Source: own case study on the basis of the research conducted in 2014

(10. miejsce), działanie „LEADER” (11. miejsce), rolnictwo ekologiczne (12. miejsce), współpraca (13. miejsce), zalesianie i tworzenie terenu zalesionego (14. miejsce).

Transformacja systemowa w Polsce, mimo iż pozwoliła na uwolnienie postaw przedsiębiorczych wśród rolników, jednak w warstwie instytucjonalnej tylko nieznacznie jest źródłem nowych typów racjonalności niezbędnych w podejmowaniu decyzji rozwojowych. W województwie opolskim badani rolnicy wskazywali na czynniki, które pozwoliły na zwiększenie produkcji w gospodarstwie (tab. 2). Obszarem, w którym najbardziej uwidocznił się wpływ instytucji na rozwój gospodarstw rolnych są normy środowiskowe i to one są wskazywane jako istotny czynnik dla zmian w technologii produkcji (3. miejsce) [zob. też Bisaga 2015]. Pytanie, które należy postawić na podstawie prezentowanych danych dotyczy wielkości gospodarstwa i jego kapitału trwałego, które pozwalają na podejmowanie zobowiązań rolnośrodowiskowych. Wyniki badań innych autorów potwierdzają, że większe zrównoważenie ekonomiczne gospodarstw rolnych w województwie opolskim wpływa na większe zainteresowanie działaniami sprzyjającymi zrównoważeniu środowiskowemu [Wrzaszcz 2012].

Na podstawie prezentowanych badań można potwierdzić, że udział rolników w różnych szkoleniach związanych z wymaganiami zasady *cross-compliance* umocnił znaczenie doradztwa rolniczego w procesie zarządzania gospodarstwem rolnym [Sokołowska 2014] i przyczynił się do spotkania różnych typów wiedzy niezbędnych w adaptacji rolnictwa do gospodarki opartej na wiedzy. W opinii badanych osób najważniejsza jest wiedza o nowych technologiach produkcji (68% wskazań), w następnej kolejności wymieniono: wiedzę ekonomiczną (63%), wiedzę prawną (58%) oraz informacje rynkowe (51%). Dla rolników ważne są też informacje o kierunkach zmian

Przedstawione dane tylko częściowo przekładają się na ocenę znaczenia instrumentów PROW 2014-2020 dla rozwoju gospodarstw rolnych. W tym przypadku badane osoby, niezależnie od wieku, preferowały takie instrumenty, jak: modernizacja gospodarstw rolnych (1. miejsce w rankingu), premie dla młodych rolników (2. miejsce), działania rolnośrodowiskowo-klimatyczne (3. miejsce). Na 3. miejscu znalazły się także premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej. Rozwiązania instytucjonalne sprzyjające rozwojowi endogenicznemu lokalnych społeczności znalazły się na ostatnich miejscach tego rankingu: tworzenie grup producenckich

Tabela 2. Czynniki wpływające na zwiększenie produkcji w gospodarstwie
Table 2. Factors influencing increase in farm production

Czynnik/Factor	Wskazania/Indications [%]
Dokupienie ziemi/Additional purchase of land	46
Powiększenie stada/Herd increase	16
Zmiana kierunku produkcji/Change in a direction of production	4
Zakup maszyn rolniczych/Purchase of agricultural machines	35
Zmiana technologii produkcji/Change in production technology	31

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań zrealizowanych w 2014 roku

Source: own case study on the basis of the research conducted in 2014

we wspólnej polityce rolnej (42%). Mapowanie źródeł wiedzy rolniczej pozuje, że jest to system mocno rozproszony, a zakorzenie w nim nowych instytucji np. grup operacyjnych Europejskiej Platformy Innowacyjnej (EPI) nie jest powszechnie akceptowane. Wprawdzie 67% badanych widzi celowość powstania w regionie platform współpracy rolników, ośrodków wdrożeniowych i ośrodków akademickich w dziedzinie nowych technologii produkcji, a 60% w specjalizacji zasobów gospodarstw zgodnej z uwarunkowaniami środowiskowymi, jednak za certyfikacją systemów zarządzania jakością w gospodarstwach rolnych opowiada się jedynie 51% badanych, a 41% kategorycznie sprzeciwia się wdrażaniu tego typu instytucji.

Transformacja systemowa polskiej gospodarki przyczyniła się do adaptacji gospodarstw rolnych do struktur regulacyjnych tradycyjnego agrobiznesu, co potwierdziły także dane zawarte w tabeli 1. Proces ten ujawnił również lukę instytucjonalną, która ogranicza możliwości adaptacji gospodarstw rolnych do gospodarki opartej na wiedzy. Gospodarstwo rolne postrzegane jest z tej perspektywy instytucjonalnej jako wiązka kontraktów: wewnętrznych i zewnętrznych, rynkowych i instytucjonalnych. Dotychczasowa ocena tych relacji przez użytkowników towarowych gospodarstw rolnych tworzy obraz możliwych powiązań w sieci biogospodarki i lokalnych biobiznesów. Dla respondentów z województwa opolskiego nowe rozwiązania instytucjonalne w tym procesie powinny dotyczyć głównie wspierania współpracy z zakładami przetwórstwa rolno-spożywczego. Powiązania międzyorganizacyjne z tymi podmiotami gospodarczymi mogą wzmocnić procesy specjalizacji gospodarstw. O potrzebie instytucjonalnego wsparcia współpracy gospodarstw rolnych z przedsiębiorstwami rolno-spożywczymi przekonanych jest 47% badanych. Klastry rolno-spożywcze powstały w regionie dzięki inicjatywie zrzeszeń rolników i grup producenckich. Duże zakłady przetwórstwa rolno-spożywczego, które są filiami koncernów transnarodowych, zgłosiły w nich swój udział, jednak w odróżnieniu od innych regionów zachodniej Polski nie podejmują one inicjatyw w kreowaniu regionalnych specjalizacji w rolnictwie.

Lokalne biobiznesy mogą być też tworzone przez małe i średnie przedsiębiorstwa, np. w Oleśnie spółdzielnia mleczarska zainicjowała tworzenie lokalnego klastra dobrej żywności („Oleśki koszyk”). Na mapie instytucji, które mogą indukować powstawanie lokalnych biobiznesów w województwie opolskim znajdują się też: grupy producenckie, lokalne grupy działania oraz grupy Odnowy Wsi. Na podstawie prezentowanych badań są to instytucje–organizacje, które w opinii badanych osób mają najmniejszy wpływ na rozwój gospodarstw rolnych, jednak są już postrzegane jako kapitał instytucjonalny obszarów wiejskich na Opolszczyźnie. Wśród instytucji mających największy wpływ na rozwój gospodarstw rolnych respondenci wskazywali: Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (65% wskazań), ośrodki doradztwa rolniczego (50%), ale na rolę grup producenckich wskazuje tylko 28% badanych, lokalnych grup działania 6%, a lokalnych sieci dobrej żywności 2%. Przedstawione wyniki badań pokazują, że tworzenie lokalnych biobiznesów w województwie opolskim zostało zainicjowane, ale innowacje instytucjonalne wspierające ten proces dopiero zakorzeniają się w lokalnych sieciach społecznych.

Podsumowanie

Koncept biogospodarki otwiera nie tylko dyskusję o możliwych obszarach funkcjonalnych w przestrzeni wiejskiej. Równie ważne są w tym procesie mechanizmy zmiany instytucjonalnej. Bez konkurencyjności instytucjonalnej rozwój inteligentnych specjalizacji będzie przebiegać w sposób spowolniony. Prezentowany materiał empiryczny pozwala na sformułowanie następujących wniosków:

1. Badani rolnicy z województwa opolskiego poszukują bezpieczeństwa gospodarowania w instytucjach eliminujących niedoskonałości rynków rolnych. Ich wsparcie dla nowych instytucji–organizacji, które mogą stworzyć inteligentne specjalizacje w rolnictwie jest nadal słabe, jednak powoli zakorzeniają się one w sieciach społecznych rolników. W ten sposób powstają nowe obszary współpracy.
2. Ważnym wnioskiem jest konstatacja wzrostu siły instytucjonalnej grup producenckich, co przekłada się na różne inicjatywy tworzenia struktur klastrowych.

3. Normy środowiskowe, mimo iż są źródłem nowych zachowań produkcyjnych (głównie technologicznych), nie tworzą na razie nowego potencjału współpracy.
4. Respondenci potwierdzają znaczenie zarówno wiedzy menedżerskiej, jak i technologicznej, ale wskazują, że spotkanie tych dwóch typów wiedzy jest możliwe dzięki doradcom rolnym. Istnieje luka instytucjonalna związana z brakiem platform współpracy rolników, ośrodków wdrożeniowych i ośrodków akademickich.
5. Brak zinstytucjonalizowanej współpracy nauki i rolnictwa przekłada się na wolniejsze procesy dostosowawcze istniejących klastrów i rynków zakorzenionych do wyzwań globalnej gospodarki.
6. W tworzeniu lokalnych biobiznesów istotną rolę mają do odegrania przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego. To one są traktowane przez rolników jako źródło specjalizacji w gospodarstwach rolnych.

Literatura

- Adamowicz Mieczysław. 2016. „Biogospodarka jako inteligentna specjalizacja w strategiach rozwoju polskich regionów”. *Roczniki Naukowe SERiA XVIII* (1): 9-16.
- Bisaga Anna. 2015. „Modernizacja ekologiczna towarowych gospodarstw rolnych regionu opolskiego”. *Roczniki Naukowe SERiA XVII* (6): 32-37.
- Czyżewski Bazyli. 2015. „Renty polityczne w nowym paradygmacie rolnictwa – rozważania na przykładzie gospodarstwa reprezentatywnego FADN w Polsce”. *Roczniki Naukowe SERiA XVII* (6): 50-59.
- Gołębiewski Jarosław. 2015. Zrównoważona biogospodarka – potencjał i czynniki rozwoju. [W] *Problemy rozwoju rolnictwa i gospodarki żywnościowej w pierwszej dekadzie członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, red. Andrzej Czyżewski, Bogdan Klepacki, 344-362. Warszawa: PTE.
- Krasowicz Stanisław. 2009. „Możliwości rozwoju różnych systemów rolniczych w Polsce”. *Roczniki Nauk Rolniczych. Seria G 96* (4): 110-121.
- Kulawik Jacek. 2015. „Globalne i europejskie determinanty WPR”. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej* 4: 38- 58.
- Serafin Monika. 2014. „Biogospodarka – wiodący projekt Unii Europejskiej”. *Prace Komisji Naukowych PAN Oddział w Katowicach* 37: 243-246.
- Sokołowska Stanisława. 2014. „Funkcjonowanie systemu doradztwa rolniczego w opinii rolników województwa opolskiego”. *Journal of Agribusiness and Rural Development* 1: 123-132.
- Urban Stanisław. 2014. Podstawy teoretyczne agrobiznesu. [W] *Agrobiznes i biobiznes. Teoria i praktyka*, red. Stanisław Urban, 13-19. Wrocław: Wydawnictwo UE we Wrocławiu.
- Wiatrak Andrzej Piotr. 2016. „Sieć innowacji w rolnictwie – istota, cele i uwarunkowania”. *Roczniki Naukowe SERiA XVIII* (3): 380-384.
- Wrzascz Wioletta. 2012. Autorefereat pracy doktorskiej *Poziom zrównoważenia indywidualnych gospodarstw rolnych w Polsce (na podstawie danych FADN)*, 1-20, Warszawa: IERiGŻ-PIB, <https://www.ierigz.waw.pl/download/5173>.
- Zegar Józef Stanisław. 2012. *Współczesne wyzwania rolnictwa*. Warszawa: PWN.

Summary

Local bio-businesses are founded on unique making use of both standard and specific resources of territories on which they are established. The aim of the paper is to point to the role of institutions in creating local/regional bio-businesses. The analysis was conducted on the basis of three dimensions of the transformation of European model of agriculture: environmental regulations, dissemination of knowledge and information, inter-organizational and social connections. The degree of rooting of institutions which manage the establishment of bio-economy in social networks of users of agricultural holdings in Opole Province was identified on the basis of survey research. The work is of the cognitive and, partially, diagnostic character.

Adres do korespondencji
dr Anna Bisaga
Uniwersytet Opolski, Wydział Ekonomiczny
ul. Ozimska 46a, 45-058 Opole
tel. (77) 401 68 80
e-mail: abisaga@uni.opole.pl